

CAMINA QUE CONEIXERÀS

calafell 2009

Organitza:

Ajuntament de Calafell

Regidoria de Cultura i Ensenyament

Amb la col·laboració de Manel Casanovas

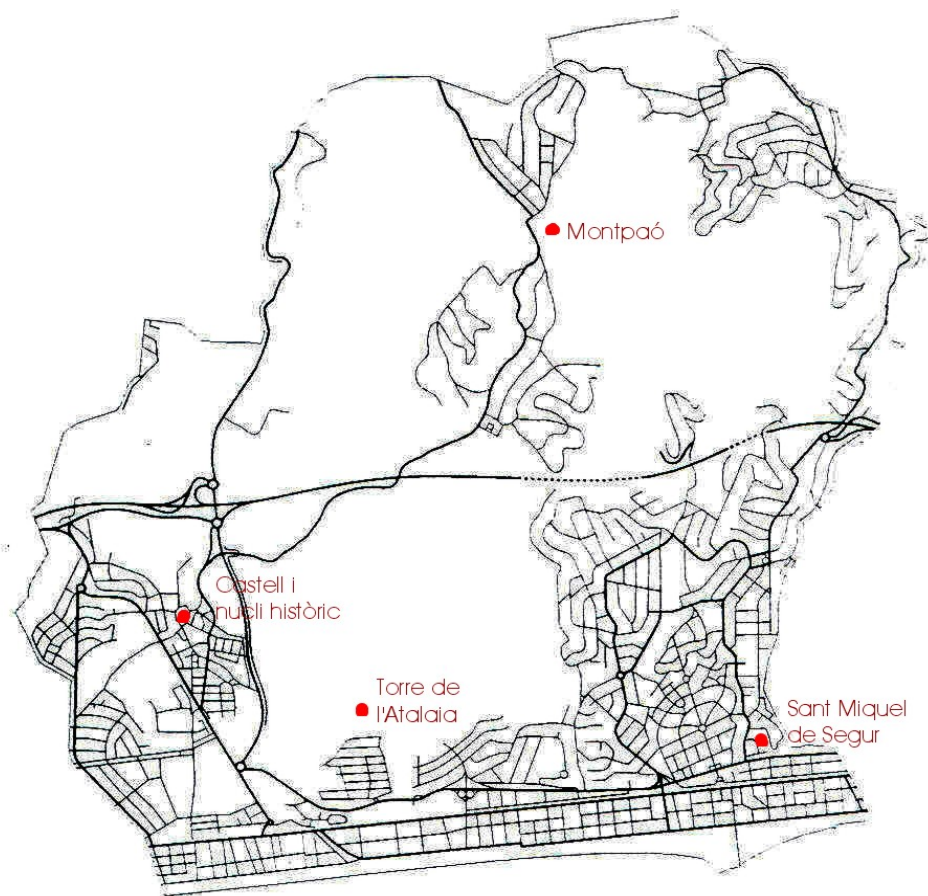

*Ruta pels antics
camins medievals*

**Domínica dies, ante diem V Kalendas Maias
anno domini MMVIII**

26 d'abril de 2008

CONSTRUCCIONS D'ORIGEN MEDIEVAL DE CALAFELL

La ruta comença amb la visita al Castell de la Santa Creu, de d'on es poden contemplar fantàstiques vistes de Calafell. Baixem pel carrer Major on s'observa l'estructura del poble medieval. Arribem al carrer de Jesús, on girem a la dreta fins arribar al carrer del Bisbe Català. Girem a l'esquerra fins al final, i després a la dreta fins arribar al túnel que travessa la C-31. Un cop passat aquest, girem a la dreta i seguim fins al primer trencant a mà esquerra, el qual prendrem. Seguim el camí de mas d'en Vives fins arribar a una bifurcació. El camí de la dreta mena cap al Comú i la torre de la Talaia. Prenem, però, el de l'esquerra i el seguim fins travessar per sota el túnel de la C-32. Girem a la dreta i prenem un corriol que ens durà a la urbanització Mas Romeu. Seguim per un corriol que hi ha entre els carrers Pep Ventura i Eduard Toldrà per evitar trepitjar l'asfalt i el seguim fins que travessem el carrer Puerto. Continuem el camí que va vorejant entre antics camps de conreu i el bosc que ens queda a la dreta. Des d'aquí ja es divisa Montpaó, al qual ens dirigirem. El camí de tornada és el mateix, però a la inversa.

L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE SEGUR

L'església de Sant Miquel de Segur és una petita joia d'estil de transició del romànic al gòtic

Es tracta d'una obra pertanyent a un sol període constructiu, de transició del romànic al gòtic, i que combina elements del primer estil (planta rectangular) i del segon (volta de creueria, arc apuntat, austeritat de motllures i d'arcades i contrafort lateral). Presenta similituds amb les d'altres poblacions de colonització tardana (Sant Pau a Tarragona, Santa Maria de Belloc) i deu ser més moderna que les de nudis veïns com Calafell, Cunit o Marmellar, la repoblació dels quals va començar abans.

La primera notícia escrita que es coneix de l'església de Sant Miquel de Segur de Calafell data de l'any 1238. El 18 de novembre d'aquest any, Guillem de Crebai ofereix al monestir de Sant Cugat el patrocini i les pertinences de l'església de Santa Maria de Segur. Era la capella particular dels senyors de Segur, i estava dedicada simultàniament a Santa Maria i Sant Miquel, raó per la qual té dos absis. Aquesta doble advocació és típica de les capelles de castells des del segle XII. El seu règim inicial era, segons sembla, de capella sufragània de la parròquia de Sant Cristòfol de Cunit fins l'any 1363 en què passà, juntament amb aquesta, a dependre de la parròquia de Santa Maria de Cubelles. Posteriorment a aquesta data hi ha molt poques referències escrites que esmentin aquesta ermita. El bisbat de Barcelona registra dues visites pastorals realitzades a l'església de Sant Miquel de Segur en els segles XV i XVI. La primera té lloc l'any 1414 i la segona el 1508. No es coneixen més notícies escrites de l'església fins l'any 1921.

Els elements gòtics són presents a l'interior de l'església

Portalada romànica de l'església

A l'entorn de l'església es varen trobar dues zones de cementiri. Una, propera a l'absis, que es data al segle XII, i una altra al sud-oest de l'església, que no seria anterior als segles XV-XVI.

El culte, encara que de forma reduïda, es perllongà fins l'any 1936, quan l'església fou cremada. Els anys 50 es feren obres de reforma i neteja per posar-la al servei de les incipients urbanitzacions. L'any 1988, l'església passà a ser propietat de l'Ajuntament de Calafell, el qual l'any 1980 havia iniciat els tràmits perquè fos catalogada com a Monument Històric i Artístic. L'any 1991 s'iniciaren, finançades per l'Ajuntament de Calafell, les obres de restauració de l'església de Sant Miquel de Segur de Calafell.

MONTPAÓ

El llogarret de Montpaó es troba situat a uns dos quilòmetres del nucli del poble de Calafell, dalt d'un turó de 142 msnm. Controla la part alta de la vall del torrent al qual dona nom.

El seu origen és medieval, com a mínim del segle XI, on apareix documentat com a *Montispavonis*. D'aquests primers moments d'ocupació poca cosa en deu restar, ja que es va continuar vivint-hi fins a la dècada dels 50 del segle XX, produint-se, com és evident, moltes reformes. Sembla ser que a principis d'aquest segle encara hi havia sis cases habitades, d'un mínim de 16 que conformen tot l'indret.

Montpaó es troba encimbellat, característica comuna en els assentaments d'origen medieval

Malgrat les transformacions, Montpaó encara conserva restes d'origen medieval

La seva estructura urbana és molt simple: un carrer central i un altre formant una anella que envolta tot el nucli. La majoria de les cases tenen un basament de pedra i alçat fet a base de tàpia. Les teulades són sostingudes amb embigat i canyís majoritàriament, tot i que algunes cases disposen de revoltons. Gairebé totes disposen de planta baixa i un pis, presentant algunes entrades a base d'arcs de mig punt. A l'interior es conserven alguns arcs apuntats, en aquelles cases que sembla ser eren les més riques.

Forma part del nucli de Calafell des del segle XV, i sempre tenia algun representant en la "universitat" o municipi de Calafell, el precedent dels ajuntaments.

TORRE DE LA TALAIA

Al cim de la muntanya de la Talaia es troben les restes d'una torre el·líptica de 6,9 x 5 m aproximadament. Només se'n conserven els murs de fonamentació i el paviment del fons. Va ser construïda amb pedres lligades amb morter de calç i sorra.

Aquestes restes corresponien a una torre per vigilar la costa. La seva construcció podria remuntar-se a principis del segle XV. Es coneix una circular tramesa per la reina Violant de Bar, esposa del rei Joan I, al batlle de Cubelles, en la qual ordena *al nostre fidel batlle dels castells de la Geltrú i Cubelles que a causa dels atacs dels vaixells moros que continuen hostilitzant els mars de Catalunya es fa necessari erigir fortalezes ... per això volem, i a vos expressament us ho manem, sota pena de 1.000 florins, que els dits homes del dit castell de Cubelles i de les quadres situades dins del seu terme els forceu a continuar les obres de fortificació...* Per la seva tipologia, aquesta torre sembla pertànyer a aquest moment i segurament es va utilitzar fins al segle XVIII.

Des del cim de la Talaia es divisaven les naus pirates provinents del nord d'Àfrica

EL CALAFELL DE FINALS DEL PRIMER MIL·LENI

El terme de l'actual Calafell era, ara fa 1000 anys, un indret on no deuria ser fàcil viure, ja que es trobava en una terra de ningú, era una terra de frontera entre el comtat de Barcelona i el *wali* de Tortosa. Durant aquest període hi havia un petit assentament de camperols que vivien al turó que actualment ocupa el castell. Aquest monticle rocós, de forma allargada, té una longitud de 80 metres i una amplada de 30. Es troba a uns 70 metres sobre el nivell del mar i domina visualment la zona del litoral, formada per terres planes que durant l'antiguitat, l'edat mitjana i fins al segle XVIII van estar ocupades per aiguamolls. L'indret és molt estratègic, ja que controla el curs baix del torrent de la Cobertera, que és l'únic pas per travessar a peu pla entre els petits turons del tram final de la Serralada Litoral. Sembla que, ja al llarg dels segles VIII i IX, quan la repoblació oficial encara no s'havia dut a terme, ja s'enterrava gent dalt del turó, on actualment hi ha l'església romànica. Les excavacions fetes a l'interior del temple no permeten assegurar-ho amb rotunditat, però possiblement al lloc on posteriorment es va bastir l'església romànica hi havia un temple fet de fusta i tàpia. Ambdues construccions es troben situades a l'extrem oriental del turó. A l'altre extrem hi havia un camp de sitges, que deuria ser una reserva comunitària de gra, i una petita cisterna per emmagatzemar-hi aigua de pluja. Aquest conjunt es trobava encerclat per una tanca de troncs. Tota la part central es trobava plena de forats a la roca per a faltar-hi pals. Algunes vegades, aquests forats encerclaven sitges excavades a la roca. Els forats de pal correspondrien a l'estructura que sostindria cabanes de fusta i terra. S'havia aprofitat el desnivell de la roca per esglaonar-les. No tenien totes les mateixes dimensions, però no eren més grans de 25 metres quadrats. Se'n poden identificar un total de sis, tot i que n'hi devia haver una dotzena. No es coneix el moment de construcció exacte d'aquestes cabanes, però sí el de la seva destrucció. A l'interior de les sitges, utilitzades com a magatzem per a guardar-hi cereals, es trobaven els senyals de l'amortització soferta amb motiu de la destrucció del conjunt, ja que una bona part de l'aixovar va ser trobat al seu interior. Aquests materials arqueològics ens portarien fins a finals del segle XII.

La silueta inconfusible del castell de Calafell presideix el nucli del poble

Els habitants d'aquest primitiu nucli calafellenc deuria ser bàsicament pagesos. El cultiu es deuria estendre des de les terres de prop del turó del castell fins a les terres planes i les terrasses properes als torrents.

En un document del 1037 ja es parla de l'existència d'un castell. Originàriament, els castells sorgien en llocs estratègics, aprofitant moltes vegades nuclis de

poblament antics. La seva construcció obeeia a la necessitat defensiva d'una societat que s'anava organitzant. La xarxa protectora del territori es completava amb les guàrdies, o guaites, i les torres. Ben aviat aquestes edificacions van anar modificant les condicions dels hàbitats, ja que la població tendia a agrupar-se al seu entorn. Per alguns experts, és probable que l'existència de la frontera amb l'Islam hagués afavorit aquesta tendència a la concentració de l'habitatge i a les agrupacions plurifamiliars (de grups de set a quinze famílies) El naixement del nucli de Calafell podria tenir el seu origen en aquest moment, ja que reuneix tots els requisits: fortificació en un extrem del turó envoltada d'aproximadament una dotzena de cabanes, i situada a la frontera amb l'Islam. L'evolució posterior d'aquest nucli donarà lloc a l'actual poble de Calafell.

CASTELL DE LA SANTA CREU

El turó que ocupa actualment el castell de la Santa Creu ha estat ocupat des d'època ibèrica i romana. Tot i no trobar-se restes d'edificacions d'aquests períodes, la presència de material ceràmic datat entre els segles III aC i II dC així ho testimonia. Tot i que el primer document on apareix el nom de Calafell data del 999, el primer que fa referència al castell (*kastrum*) data de l'any 1037. A finals del segle X i al llarg de la primera meitat del segle XI, un grup de camperols s'estableix al cim del turó en cabanes fetes d'argila i troncs. A un extrem del turó un clos de troncs protegia una cisterna per aigua i un conjunt de sitges per emmagatzemar aliments. A l'altre extrem, a l'indret on actualment es troba l'església romànica, hi havia una edificació, segurament també amb funció religiosa, construïda amb fusta i fang. Era un moment en que l'actual terme de Calafell es trobava en un territori de ningú entre el comtat de Barcelona i el senyor musulmà de Tarragona.

L'església del castell ha sofert modificacions al llarg de la seva història

Quan la frontera es va estabilitzar i es produeix la mal anomenada reconquesta i repoblació del territori, els camperols són expulsats de dalt del turó, començant a formar-se el nucli històric del poble. El castell va passant a mans de diferents famílies nobles, una de les quals, els Palou, construeixen un petit palau, d'estil gòtic, que és utilitzat com a pavelló de cacera.

A partir del segle XVI, el castell inicia la seva decadència, passant a ser utilitzat durant una

temporada com a hostal per a gent pobre. Posteriorment és utilitzat com a cementiri del poble, arribant a restar pràcticament tota la seva superfície ocupada per tombes. Aquest ús va perdurar fins l'any 1938, moment en que es va inaugurar el nou cementiri.

Segurament la superstició popular va atribuir la presència de mals esperits all

Les pintures romàniques de l'església del castell són de les més antigues que es conserven a Catalunya

castell. Per aquest motiu es va construir el segle XVII una petita edificació, amb obertures als quatre punts cardinals i coberta amb una teulada amb quatre vessants: el comunidor. Des d'aquest indret, el capellà recitava un fragment de cadascun dels quatre evangelis i beneïa el terme, foragitant d'aquesta manera les pestes, els mals esperits que les produïen i les bruixes.

Després d'uns anys d'abandonament, a partir del 1982 el Patronat-Fundació del Castell de Calafell va impulsar la seva excavació arqueològica i restauració per poder ser obert al públic.

Escut nobiliari dels Palou, propietaris del castell des de finals del segle XIV

EL NUCLI HISTÒRIC

Amb l'expulsió dels camperols de dalt el turó del castell el segle XII comença a formar-se el que amb el temps esdevindrà el nucli històric de Calafell. Aprofitant la mateixa roca es comença la construcció de cases troglodítiques al peu mateix del castell. Amb poc temps queden conformats els carrers de les Penyes i el carrer Major. Fins el segle XVII aquests varen ser els únics carrers existents. Algunes cases del carrer Major, com cal Tallaret, conserven encara arcades gòtiques dels segles XIV i XV. També es conserva, poc modificat, l'antic edifici del delme, lloc on anaven els pagesos calafellencs a pagar les contribucions en forma de percentatge de la collita. A finals del segle XV es produeix una disputa entre els camperols i el noble Galcerà Dezlor de Palou, ja que aquells pagaven una catorzena part de la collita al senyor, i aquest reclamava que la paraula delme significava la desena part. Finalment va haver d'arbitrar el rei Ferran, el qual a Vilafranca va fer signar a ambdues parts una Concòrdia que no va acabar de deixar satisfet a ningú.

A la part que resta al N de l'església del castell hi havia un camp de sitges, de les quals s'han pogut identificar fins a cinquanta. Aquestes sitges, així com altres cinc que s'han descobert a la plaça del Trinquet varen ser omplertes de runa al llarg del segle XVII. En aquest moment es produeix una forta remodelació del nucli. Per una banda, s'obre el carrer de l'Aire, que passa per l'antic camp de sitges. Per la seva banda, s'engrandeixen algunes de les cases del carrer de les Penyes, mentre que altres són enrunades per poder fer el carrer més ample. D'aquesta manera el nucli adquireix la fesomia que presenta actualment.

Al llarg del segle XVIII es construeixen noves cases, que s'articulen al llarg del carrer de l'Aire. Moltes d'elles encara conserven una bona part dels seus fonaments. Al seu subsòl s'han trobat una dotzena de tombes antropomorfs d'època medieval. Aquestes construccions presenten alguns dels elements típics del moment en que van ser construïdes: els cups per fer vi, fruit de la febre que va assolir la zona, primer al llarg del segle XVIII amb la fabricació d'aiguards i, posteriorment, al segle XIX, abans de l'arribada de la fil·loxera. Es poden contemplar les restes de dos cups amb sistemes diferents per extreure el vi. Un és un cup que s'havia de buidar per dalt amb galledes, i l'altre és un cup de raig.

A redós del castell es forma el poble de Calafell, articulat per carrers estrets i costeruts